

Susreti pedagoga

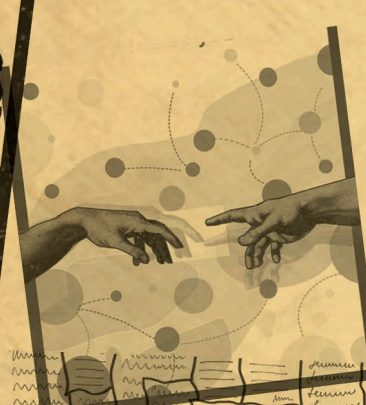
NACIONALNI NAUČNI SKUP

7. maj 2022.

OBRAZOVANJE U VREME KRIZE I KAKO DALJE

Zbornik radova

GLUVI TELEFONI

1838

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Pedagoško društvo Srbije

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup:
Obrazovanje u vreme krize i kako dalje
7. maj 2022, Beograd

Zbornik radova

Izdavači

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18-20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Jovan Miljković
Maja Vračar

Urednici

Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Radovan Antonijević
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Prof. dr Aleksandra Ilić Rajković
Prof. dr Branislava Knežić
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Bojan Ljujić
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin
Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Lidija Miškeljin
Doc. dr Nataša Nikolić

Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Aleksandra Pejatović
Prof. dr Katarina Popović
Prof. dr Lidija Radulović
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Milan Stančić
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Aleksandar Tadić
Prof. dr Jelena Vranješević

Priprema za štampu i prelom

Dosije studio, Beograd
Doc. dr Mirjana Senić Ružić

Dizajn korica

Nikola Cvetković
Studenti pedagogije

Naslovna strana Zbornika kreirana je od radova pristiglih na „Sajam ideja“. Zahvaljujemo se svima koji su se odazvali na javni poziv i dostavili vizuelna rešenja za izgled Zbornika.

Izdavanje Zbornika finansirano je sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ISBN 978-86-80712-45-1

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „Obrazovanje u vreme krize i kako dalje“. Cilj skupa bio je da se analizira funkcionisanje sistema i prakse vaspitanja i obrazovanja u vreme krize i sagleda kroz različite nivoe obrazovanja i perspektive različitih učesnika vaspitno obrazovnog procesa, kako bi se razmotrilo prevazilaženje učenih teškoća.

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup
7. maj 2022, Beograd

Obrazovanje u vreme krize
i kako dalje

Zbornik radova

Urednici
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

BEOGRAD • 2022.

Programski odbor skupa

dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Violeta Orlović Lovren, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Kristinka Ovesni, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Pejatović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vera Spasenović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jelena Vranješević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Biljana Bodroški Spariosu, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Ilić Rajković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jovan Miljković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Milan Stančić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandar Tadić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Saša Dubljanin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Ivana Jeremić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vladeta Milin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Miškeljin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Nikolić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Mirjana Senić Ružić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Zorica Šaljić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Maja Vračar, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
Nataša Stojanović, Pedagoško društvo Srbije
Nevenka Kraguljac, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

Nevena Mitranić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Luka Nikolić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Dragana Purešević, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Ivana Pantić, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Stojković, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Sekulić, istraživač-pripravnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Đurđa Maksimović, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Marija Stanišić, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Saška Milovanović, sekretar Pedagoškog društva Srbije
Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije
Vesna Bogičević, Pedagoško društvo Srbije
Dušica Čolaković, Pedagoško društvo Srbije
Tijana Đokić, Pedagoško društvo Srbije
Marijana Grbić, Pedagoško društvo Srbije
Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije
Aleksandra Petković, Pedagoško društvo Srbije
Mirjana Tomić, Pedagoško društvo Srbije
Nataša Veselinović, Pedagoško društvo Srbije
Bojana Milosavljević, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jovana Petrović, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Tanja Teodosić, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Klub studenata pedagogije, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

STRATEGIJE PROFESIONALNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA U PERIODU NESIGURNOSTI I KRIZE¹

Kristinka Č. Ovesni²
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Apstrakt

U radu se raspravlja o primenjenosti strategija profesionalnog usavršavanja nastavnika osnovnih škola za suočavanje sa promenama nastalim u periodu nesigurnosti i krize izazvanih pandemijom COVID-19. Sprovedeno je kvalitativno istraživanje u kome je učestvovalo 36 nastavnika osnovnih škola sa teritorije Republike Srbije, čiji su narativi prikupljeni strukturisanim intervjuom fokusiranim na strategije profesionalnog usavršavanja nastavnika za suočavanje sa promenama nastalim u periodu pandemije COVID-19. Prikupljeni podaci posmatrani su kroz prizmu devet prethodno identifikovanih strategija usavršavanja zaposlenih za suočavanje sa promenama nastalim u periodu nesigurnosti i krize. Nalazi reflektuju zastupljenost četiri strategije: strategije umrežavanja znanja, strategije kojom se redukuje razvoj zaposlenih, strategije modularizacije i virtualizacije rada i strategije postizanja digitalne kompetencije, što ukazuje na neophodnost pravovremenog, brižljivijeg osmišljavanja i realizacije programa profesionalnog usavršavanja nastavnika za suočavanje sa promenama, kao i na potrebu kompleksnijeg izučavanja strategija profesionalnog usavršavanja nastavnika za suočavanje sa promenama.

Ključne reči: profesionalno usavršavanje nastavnika, strategije profesionalnog usavršavanja nastavnika, period nesigurnosti i krize, pandemija COVID-19.

Uvod

Strategije za suočavanje sa promenama nastalim u periodu nesigurnosti i krize (PNK) izazvanih pandemijom COVID-19 koje promovišu profesionalno usavršavanje nastavnika (PUN) kompleksno su povezane sa odnosom organizacije, a posebno uprave škole prema zaposlenima. U istraživanju o aktivnim strategijama suočavanja sa problemima izazvanim pandemijom COVID-19 Finstad i saradnici (Finstad et al., 2021) naglašavaju značaj strategija usmerenih na rešavanje problema i aktivno traženje socijalne podrške. Poseban značaj u tom procesu ima podržavajuće radno okruženje, u kome se akcenat stavlja na osmišljavanje posebnih intervencija za jačanje pozitivnih i aktivnih stavova u situaciji promene. Pored toga, kao negativni aspekti

¹ Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta *Čovek i društvo u vreme krize* koji finansira Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

² kovesni@f.bg.ac.rs; kovesni@gmail.com

delovanja u PNK izazvanih pandemijom COVID-19 označeni su izostanak podrške koju organizacija pruža zaposlenima, prepuštanje rešavanja problema isključivo zaposlenima, preterana formalna kontrola uprave i sl. Kao osnovu strategija za suočavanje sa promenama nastalim u PNK izazvanih pandemijom COVID-19 više autora (Delcker & Ifenthaler, 2021; Klapproth et al., 2020; Teng & Wu, 2021) ističe značaj opremljenosti nastavnika materijalnim resursima za onlajn nastavu, vremena i volje za participaciju u PUN, a posebno se izdvaja i podrška škole u kojoj su nastavnici zaposleni.

Do zanimljivih nalaza došli su i Toto i Limone (Toto & Limone, 2021) koji ukazuju na važnost momenata uključivanja savremenih tehnologija tokom perioda pandemije COVID-19 – (a) neophodnost PUN za primenu novih „modaliteta“ nastave koji motiviše učenike, (b) nastavnici koji su prethodno bili adekvatno pripremljeni za korišćenje savremenih tehnologija u nastavi pokazali su tendenciju za sticanje novih kompetencija, autonomiju u radu i snažne socijalne relacije sa organizacijom u kojoj su zaposleni, kao i sa drugim kolegama iz šireg konteksta, dok (c) nastavnici koji nisu bili prethodno adekvatno pripremljeni za rad od kuće sebe procenjuju kao neuspešne i neefikasne, a ako se tome doda i izostanak ili neadekvatna podrška organizacije i kolega, dolazi do generisanja snažnog izvora stresa koji se reflektuje na okruženje u kome deluju, a posebno na učenike. Za potrebe ovog rada kao prizmu kroz koju smo posmatrali PUN u PNK odabrali smo devet strategija:

1. umrežavanja znanja u uslovima u kojima se javljaju tenzije između organizacionih i kontekstualnih činilaca (spoljašnjih i unutrašnjih ljudskih resursa),
2. održive promene (rekonstrukcija unutar-organizacione dinamike),
3. kontramobilizacije ljudskih resursa (pružanje otpora spoljašnjim akterima koji narušavaju postojeći, stabilni sistem organizacije),
4. kojima se redukuje razvoj / profesionalno usavršavanje zaposlenih,
5. očuvanja / ravnomerne evolucije organizacione klime i kulture,
6. modularizacije i virtualizacije rada/spajanja personalnog i profesionalnog prostora (rad od kuće),
7. koje daju brze odgovore na aktuelne probleme (strateška fleksibilnost – npr. angažovanje privremenih saradnika i sl.),
8. osposobljavanja zaposlenih za postizanje adaptibilne performanse i
9. postizanja „digitalne kompetencije“ depriviranih u našem ranije sprovedenom istraživanju (Ovesni, 2021).

Metodologija istraživanja

Predmet ovog deskriptivnog, kvalitativnog istraživanja je primenjenost strategija profesionalnog razvoja nastavnika tokom PNK izazvanih pandemijom COVID-19. U skladu sa predmetom, cilj istraživanja je ispitivanje primenjenosti strategija PUN tokom PNK izazvanih pandemijom COVID-19.

Učestvovalo je trideset šest nastavnika osnovnih škola sa teritorije Republike Srbije. Dvadeset nastavnika radi i stanuje u Beogradu (BG), dok njih šesnaest radi i stanuje u manjim gradovima (MG: Valjevo, Jagodina, Kragujevac, Leskovac, Pirot, Smederevo, Čačak). Intervjuisanje je trajalo u proseku od 20 do 30 minuta, obavljano je u prigodnom prostoru u skladu sa prethodnim dogovorom intervjuera i intervjuisanih. Intervju je bio fokusiran na strategije PUN za suočavanje sa promenama nastalim u periodu pandemije COVID-19. Tokom intervjuisanja sačinjeni su audio-zapisi, koji su potom transkribovani. Svim intervjuisanima garantovana je puna anonimnost, tako da su njihova imena zamenjena slučajnim odabirom imena sa liste objavljene na web-sajtu (<https://www.srpskaimena.com>). Transkripti strukturisanih intervjuja potom su podvrgnuti tematskoj analizi i tematskom grupisanju podataka. Kodiranje podataka (Saldaña, 2015) obavljeno je u dva ciklusa. U prvom ciklusu prikupljeni podaci grupisani su u dve supkategorije:

1. reakcija ustanove u kojoj su nastavnici zaposleni na krizu izazvanu pandemijom COVID-19,
2. strategije PUN koje su škole (u kojima su intervjuisani nastavnici zaposleni) primenile za suočavanje sa promenama nastalim u periodu PNK izazvanih pandemijom COVID-19.

Drugi ciklus kodiranja započeo je klasifikovanjem dobijenih nalaza u skladu sa prethodno navedenih devet strategija u PNK (Ovesni, 2021), nakon čega su izvršeni prioritizacija, integrisanje, sintetisanje, apstrahovanje i konceptualizacija dobijenih nalaza.

Rezultati istraživanja i diskusija

U okviru prve teme koja se odnosi na reakciju ustanove u kojoj su nastavnici zaposleni na krizu izazvanu pandemijom COVID-19 izdvojene su dve vrste narativa. Prva vrsta narativa (zastupljena kod 22 nastavnika) ukazala je da neke škole nisu bile pripremljene za novonastalu situaciju, te da su se prvenstveno oslanjale na primenu mera koje je propisalo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja:

Durđa, 45 g., 21 g. radnog staža, MG: Kada su objavili vanredno stanje i prelazak na onlajn nastavu, moram priznati da je bilo zastrašujuće i niko nije mogao da zamisli kako ćemo da je organizujemo. Naša škola je, kao i sve škole u državi, postupila po nalogu Ministarstva i Kriznog štaba. Nastava je prebačena u virtuelni svet, svi smo reagovali uplašeno, nesigurno i nismo znali šta da radimo bez instrukcija. Niko te ne pita da li znaš i možeš. Radiš. Grešiš. I učiš samo na svojim greškama. Deca trpe, zaostaje se sa gradivom, a roditelji šalju poruke i traže odgovore koje nemaš.

Druga vrsta narativa (zastupljena kod 14 nastavnika) pokazuje da su neke osnovne škole bile pripremljene za promene:

Jelena, 48 g., 23 g. radnog staža, MG: *Naša škola se dobro organizovala u novonastaloj situaciji. Brzo smo se dogovorili i obavestili roditelje o daljem radu preko lokalnih medija, a imali smo već oformljene onlajn grupe za roditelje u kojima razmenjujemo informacije.*

U okviru druge teme, koja se odnosi na strategije PUN koje su osnovne škole primenile za suočavanje sa promenama nastalim u PNK izazvanih pandemijom COVID-19 izdvojeno je četiri vrsta narativa. Prva vrsta narativa (zastupljena kod 33 nastavnika) ukazuje na primenu strategija umrežavanja znanja:

Olivera, 42 g., 16 g. radnog staža, BG: *Prvo, ja sam sama odlučila da se prilagodim promenama jer je moja profesija takva, ja radim sa đacima, sa mladim ljudima – kakav bih ja nastavnik bila kada bih te mlade ljude na bilo koji način oštetila. Ja jesam informatički potkovana, ali jave se propusti, greške, nepoznanice... Učila sam sama, uz pomoć kolega i porodice.*

Druga vrsta narativa (zastupljena kod 20 nastavnika) odnosi se na strategije kojima se redukuje razvoj zaposlenih:

Gorica, 47 g., 21 g. radnog staža, MG: *Škola nije organizovala baš nikakvu obrazovnu aktivnost za prilagođavanje novim uslovima, konkretno mislim na digitalno obrazovanje. Iako su znali kako stoje stvari tj. da veći deo nastavnog kadra nema nikakvog iskustva sa specifičnostima nastave u tom okruženju – nikakve obuke nisu održane.*

Treća vrsta narativa (zastupljena kod 16 nastavnika) opisuje primenu strategije modularizacije i virtualizacije rada/spajanja personalnog i profesionalnog prostora (rad od kuće):

Nina, 41 g., 15 g. radnog staža, BG: *Morali smo da radimo od kuće. Morali smo prvo da se stručno usavršavamo tako što smo imali pomoć nastavnika informatičara koji su nam omogućili da se uključimo u program za onlajn nastavu. Učenici su pratili onlajn i na RTS-u program koji je bio, a imali smo i mi naš program preko kog smo radili. Škola se potrudila da nastavnike pripremi, koliko može, na nastavu od kuće. Uspostavljen je sistem preporuka: koje platforme koristiti, kako koristiti i tako dalje.*

Četvrta vrsta narativa (zastupljena kod 16 nastavnika) ukazuje na primenu strategije postizanja „digitalne kompetencije“:

Milan, 56 g., 34 g. radnog staža, BG: *Imali smo obuku na kojoj su nam jasno i precizno objašnjeni novi načini rada. Bila je posle nekoliko meseci obuka za rad na računaru preko aplikacija za komunikaciju na daljinu.*

Nalazi istraživanja ukazuju na veoma redukovanu primenu strategija za suočavanje sa promenama nastalim u PNK u školama u Srbiji. Od devet strategija identifikovanih u širokom spektru organizacija zastupljene su samo četiri vrste: strategija umrežavanja znanja, strategije kojima se redukuje razvoj zaposlenih, strategije modularizacije i virtualizacije rada i strategija postizanja digitalne kompetencije. Takvo opredeljenje ukazuje na potrebu detaljnijeg planiranja delovanja u uslovima promene, na neophodnost jasne usmerenosti na brzo rešavanje problema, kao i na potrebu davanja široke, osmišljene podrške zaposlenima.

Zaključak

Nalazi dobijeni istraživanjem ukazuju da postojeći programi PUN osnovnih škola, iako veoma obuhvatni i brižljivo osmišljeni, nisu adekvatni i dovoljni za situacije u kojima se dešavaju krupne promene. Neophodno je, sa jedne strane, dalje temeljno osmišljavanje programa u kojima bi nastavnici stekli neophodna znanja, razvili potrebne sposobnosti i veštine primene savremenih modaliteta nastave, uz istovremeno podsticanje autonomije u radu i razvoj snažne socijalne interakcije sa kolektivom, posebno sa upravom škole, kao i sa drugim kolegama iz šireg socijalnog konteksta. Sa druge strane, neophodni su razvoj i primena adekvatnih programa profesionalnog usavršavanja uprave osnovnih škola, koji imaju potencijal da pomognu u davanju brzih odgovora na aktuelne probleme, u prilagođavanju promenama i u razvoju organizacione klime i kulture koja pogoduje učenju.

Rezultati dobijeni istraživanjem otvaraju prostor za dalje, kompleksnije proučavanje strategija PUN osnovnih škola za suočavanje sa promenama nastalim u PNK, kao i njihovog uticaja na aktere (upravu škole, nastavnike, učenike, roditelje, predstavnike lokalne zajednice) složenog obrazovnog procesa.

Literatura

- Delcker, J., & Ifenthaler, D. (2021). Teachers' perspective on school development at German vocational schools during the Covid-19 pandemic. *Technology, Pedagogy and Education, 30*(1), 125-139.
- Finstad, G. L., Giorgi, G., Lulli, L. G., Pandolfi, C., Foti, G., León-Perez, J. M., Cantero-Sánchez, F. J., & Mucci, N. (2021). Resilience, Coping Strategies and Posttraumatic Growth in the Workplace Following COVID-19: A Narrative Review on the Positive Aspects of Trauma. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(18), 9453.
- Klapproth, F., Federkeil, L., Heinschke, F., & Jungmann, T. (2020). Teachers' Experiences of Stress and Their Coping Strategies during COVID-19 Induced Distance Teaching. *Journal of Pedagogical Research, 4*(4), 444-452.

- Ovesni, K. (2021). Strategije razvoja ljudskih resursa u periodu nesigurnosti i krize. U: Š. Alibabić (ur.), *Život u kriznim vremenima – andragoški pogledi* (str. 155-170). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Saldaña, J. (2015). *The coding manual for qualitative researchers*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Teng, M. F., & Wu, J. G. (2021). Tea or tears: online teaching during the COVID-19 pandemic. *Journal of Education for Teaching*, 47(2), 290-292.
- Toto, G. A., & Limone, P. (2021). Motivation, Stress, and Impact of Online Teaching on Italian Teachers during COVID-19. *Computers*, 10(6), 75.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

616.98:587.834]: 37.091(082)(0.034.2)
37.091:004(082)(0.034.2)
37.018.43.004(082)(0.034.2)
371.68/.69(082)(0.034.2)
37.091.3(082)(0.034.2)

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП СУСРЕТИ ПЕДАГОГА (2022 ; БЕОГРАД)
Образовање у време кризе и како даље [Електронски извор] : зборник радова / Nacionalni naučni skup Susreti pedagoga, 7. мај 2022, Београд ; уредници Živka Krnjaja, Mirjana Senić Ružić, Zorica Milošević. – Београд : Филозофски факултет Универзитета, Институт за педагогiju и андрагогiju : Педагошко друштво Србије, 2022 (Београд : Институт за педагогiju и андрагогiju). – 1 USB флеш меморија ; 8 x 12 x 1 cm

Sistemske zahtevi: Nisu navedeni. – Nasl. sa naslovnog ekrana. – Tiraž 100. – Napomene i bibliografske reference uz radove. – Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-80712-45-1 (IZPIA)

- а) Пандемија – Образовање – Зборници
- б) Информациона технологија – Образовање – Зборници
- в) Настава – Методе – Зборници
- г) Електронско учење – Зборници
- д) Учење на даљину – Зборници
- ђ) Наставна средства – Зборници

COBISS.SR-ID 62675209